

Yassıada Mahkemelerinde Ali Fuat Başgil ve Hüseyin Naili Kubalı

Tuba Nur YILDIZ

Doktora Öğrencisi; Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü
E-mail: nurtubayldz@gmail.com ORCID: 0000-0001-6817-2667

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Gönderilme Tarihi / Submission Date: 09/06/2023
Revizyon Tarihleri / Revision Dates: 14/06/2023
Kabul Tarihi / Accepted Date: 28/06/2023

Etik Beyan

(X) Makale için etik onay alınmamıştır. Yazar(lar), çalışmasının etik kurul onayına tabi olmadığını beyan eder.

() Makale için Üniversitesinin tarih ve sayılı Etik Kurul Onay Belgesi bulunmaktadır.

Araştırmacıların çalışmaya katkısı:

1. Yazarın katkısı: Makaleyi yazdı, verileri topladı ve sonuçları analiz etti/raporladı.
2. Yazarın katkısı: Makaleyi yazdı, verileri topladı ve sonuçları analiz etti/raporladı.
3. Yazarın katkısı: Makaleyi yazdı, verileri topladı ve sonuçları analiz etti/raporladı.

Çıkar çatışması

Yazar(lar) bu çalışmada olası bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

Yassıada Mahkemelerinde Ali Fuat Başgil ve Hüseyin Naili Kubalı

Öz

11 ay ülke gündemini işgal eden Yassıada Mahkemeleri, Türk siyasi hayatında son derece önemli bir yer tutmaktadır. Bu mahkemede 1068 şahit dinlendi. Bu şahitler arasında iki Profesör Ali Fuat Başgil ve Hüseyin Naili Kubalı'nın çok kıymetli bir yeri vardır. Her iki şahit de Anayasa İhlal Davasında dinlendi. Bu davada toplam 31 şahit dinlendi. Fakat bu iki şahit doğrudan mahkeme sonucuna tesir eden ifadeler verdiler. Tüm şahitler incelenmiş ve bunlardan ikisinin alınması gerekli görüldü. Başgil dinlenen ilk şahitken Kubalı ise son şahit oldu. Her iki Profesör Tahkikat Komisyonu ve Salahiyet Kanunu hakkında bildiklerini dile getirdiler. İki öğretim üyesini birbirinden ayıran özellikleri bulunmaktaydı. Bunlardan en önemlisi Başgil, Demokrat Parti tarafına daha yakın olarak bilinirken Kubalı ise DP karşıtı olarak bilinmekteydi. Dolayısıyla bu durum ifadelerine de yansıtacaktı. Başgil'in mahkeme huzurunda kanunlar hakkında mütalaa vermek istemesine izin verilmezken Kubalı'nın ise saatlerce konuşma yapmasına izin verilmiştir. Ayrıca birçok sanığa verilmeyen konuşma hakkının Kubalı'ya fazlaca verilmesi bazı sanıklar tarafından tepkiyle karşılandı. Bu durum Mahkeme Başkanı Salim Başol ve Başsavcı Ömer Egesel'in tarafsızlığına yönelik itirazlara neden oldu.

Anahtar Kelimeler: Başgil, Kubalı, Şahitler, Başol, Egesel

Ali Fuat Başgil and Hüseyin Naili Kubalı in Yassıada Courts

Abstract

Yassıada Courts have effected the Turkish political for eleven months. In this court 1068 witnesses were heard. Among these witnesses Professor Ali Fuad Başgil and Hüseyin Naili Kubalı have great importance. Both these witnesses were heard in the Constitutional Violation Case. For this case totsllly 31 witnesses were heard . But these witnesses gave explanations that directly affected the result of the case. Başgil was the first witness Kubalı was the last witness. All the witnesses were evaluated and the two of them were taken. Each of the witnesses explained the details they know about Comission of Ingury and Law of Authority. There were different qualities of these professors. The most important of them is while Başgil supports DP, Kubalı was against DP. So this difference reflected to their explanations. While Başgil was not allowed to clarify his opinions, Kubalı was allowed to talk about his opinions for hours. This was reacted bay most of the accused. This situation caused the expostutions for the noncommittal of the chief justice Salim Başol and the chief prosecutor Ömer Egesel.

Keywords: Başgil, Kubalı, witnesses, Başol, Egesel

GİRİŞ

Demokrat Parti [DP], 27 Mayıs 1960 sabahına askeri bir darbe ile uyandı. Darbenin herhangi bir zümreye karşı yapılmadığı ve en kısa zamanda seçimlere gidileceği açıklandı (*Dünya*, 27 Mayıs 1960, 1). Darbe, emir komuta zinciri dışında düşük rütbeli subaylarla gerçekleştirildi (Akıncı, 2013, 101). Darbeden sonra iktidar mensupları tutuklanarak Harp Okulu'na oradan da Yassıada'ya nakledildiler (Güray, 1971, 49-50).

Böylece Türk siyasi hayatını 10 yıl meşgul eden DP devri kapandı. Artık hiçbir siyasi gücü elinde olmayan bu kişiler sanık sıfatıyla yargılanacaktı. 27 Mayıs darbesinden sonra Milli Birlik Komitesi kuruldu ve başına Cemal Gürsel getirildi (Akis, 30 Mayıs 1960, 6; Kıvılcımlı, 1970, 169; Demir, 2016, 123). Kendilerini idealist olarak gören bu grup, devrimi halk adına ve kardeş kavgasını önlemek için yaptığını söyledi (Karal, 1970, 17).

Tüm DP mensupları tutuklanarak Harp Okulu'na gönderildiler. Sanıklar için Marmara'nın ıssız adalarından biri olan ve Bizans dönemine ait zindanları bulunan Yassıada hazırlandı (Ağaoğlu, 1967, 168). Adanın hazır hale getirilmesinin ardından sanıklar kafileler halinde Yassıada'ya nakledildiler. İlk grup 30 Mayıs'ta getirilirken Bayar ve Menderes 10 Haziran'da getirildiler. Temmuz sonuna kadar sanıkların tahliye işi bitmişti (Güryay, 1971, 50). Yassıada fikrinin MBK Başkanı Cemal Gürsel'e (Turgut, 1988, 18) ya da İsmet İnönü'ye ait olduğuna dair bilgiler mevcuttur. İddiaya göre İnönü ziyaretine gelen CHP heyetine şunları söylemiştir: “Beni dikkatle dinleyin. Demokratların başına öyle bir çivileme ineceğim ki, nereden geldiklerini şaşıracaklar... Hepsini şu gördüğünüz Yassıada'ya tıkacağım” (Gerger, 1991, 290). MBK yaptığı toplantıda sanıkların Yassıada'da yargılanmasına karar verdi. Adanın kapalı spor salonu mahkeme düzenine getirildi (Cumhuriyet, 20 Temmuz 1960, 1). Sanıkları yargılamak için özel bir mahkeme olan Yüksek Adalet Divanı kuruldu. YAD, 12 Haziran'da ilan edilen Geçici Anayasanın 6. maddesi olan “Sakit Reiscumhur ile Başvekil ve Vekilleri ve eski iktidar mebuslarını ve bunların suçlarına iştirak edenleri yargılamak üzere” kuruldu (Resmi Gazete, 14 Haziran 1960, 1533; Arıkan, 2015, 74). YAD; Adli, İdari ve Askeri kazaya mensup Hâkimler arasından, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, MBK tarafından seçilecek bir başkan, 8 asli ve 6 yedek üyeden meydana geliyordu. Sanıkları sorgulamak için kurulan Yüksek Soruşturma Kurulu ise 1 başkan ve 30 üyeden oluşuyordu (Resmi Gazete, 14 Haziran 1960, 1533; Dünya, 13 Haziran 1960, 5; Cumhuriyet, 4 Ekim 1960, 5). Mahkeme Başkanı Salim Başol ve Başsavcısı Ömer Egesel'di (Dünya, 14 Ekim 1960, 5).

14 Ekim 1960 ve 15 Eylül 1961 arasında görülen ve 11 ay 1 gün süren Yassıada Mahkemesinde toplamda 592 sanık 19 ayrı davada yargılandılar. 1033 saat süren

yargılama süreci 287 celsede tamamlandı (*Öncü*, 14 Ağustos 1961, 1-3). Şahitler mahkemede ayrı bir yer tutmuştur. Mahkeme boyunca 1068 şahit dinlendi. 359 şahit ile en çok şahidin dinlendiği dava Ankara- İstanbul olayları davasıydı (Güryay, 1971, 397-398).

Değirmen davası zaman aşımına uğrarken geri kalan 17 dava, çatı dava olan Anayasa İhlal Davası ile birleştirildi. Mahkemelerin esas davası Anayasa İhlal Davasıydı. (Demir, 2019, 184; Oktay, 2012, 159). Bu dava 287 celsede tamamlanan mahkemenin 53 celse ile en uzun süren davası oldu (*Öncü*, 14 Ağustos 1961, 1). Yine en çok sanığa sahip dava olan Anayasa İhlal Davasında, sanıklara en ağır ceza Türk Ceza Kanununun 146/1 maddesi olan “Türkiye Cumhuriyeti Teşkilatı Esasiye Kanununun tamamını veya bir kısmını tağyir, tebdil veya ilgaya ve bu kanun ile teşekkül etmiş olan Büyük Millet Meclisini iskata veya vazifesini yapmaktan mene cebren teşebbüs edenler idam cezasına mahkûm olur.” uyarınca idam cezası istenildi (Biberoğlu, 1996, 94). Bu davanın 398 sanığı vardı (*Öncü*, 12 Mayıs 1961, 1; *Dünya*, 11 Mayıs 1961, 1). En uzun şahitlik yapan kişi Anayasa Hukuk Profesörü Hüseyin Naili Kubalı oldu (*Akis*, 10 Haziran 1961, 19).

Mahkemede ifade veren hukukçu şahitler günümüze kadar da eleştirilmişlerdir. Eleştirenler arasında İlber Ortaylı’da bulunmaktadır. Ortaylı, hukukçuların tarafsız olması gerektiğini söyleyerek Yassıada Mahkemesinde hukukçuların yargılama üslubunu ihlal ettiklerini ve hukuktan anlamadıklarını söylemiştir (Ortaylı ve Küçükkaya, 2020, 172-174).

YASSIADA MAHKEMELERİNDE DİNLENEN ŞAHİTLER

Yassıada Mahkemelerinde çok sayıda şahit dinlenmiştir. Şahitlerin belirlenmesinde çok büyük bir önem ve özen gösterildi. Öncelikle herkes şahit olarak davet edilmedi. Mahkeme huzuruna çıkmak için belirli kriterler vardı. Mahkeme öncesinde bir görüşme gerçekleşirdi. DP’li oldukları bilinen kişiler ise asla davet edilmezdi. Dolayısıyla mahkemede DP’lileri savunan şahitlere rastlanmamıştır. Gelenler DP iktidarı döneminde arzu ettikleri makamı elde edemediği için veyahut bir şekilde iktidar tarafından bekledikleri muameleyi görmeyenler olmuştur. Mahkemede hem gönüllü şahitler hem de özel davet üzerine gelen şahitler bulunmaktaydı. Bunlardan gönüllü

şahitler öncelikle gönüllü olarak mahkemeye müracaat ederlerdi. Asıl amaçları Başkan ve Başsavcıyı memnun etmektir. Çok uzak yerlerde bulunan gönüllü şahitler mahkemeye herhangi bir davanın nasıl tertiplendiğini bildiğimize dair bir dilekçe yazdığı takdirde nerede olursa olsun bir uçakla İstanbul'a duruşmaya getirilirdi (Demirer, 1995, 357). Şahit gelmeden önce çok iyi şekilde hazırlanır, provasını yapar hatta hayat hikâyesini anlatır. Başkan Başol, şahide ilk olarak "Hangi partidensin, ne zamandan beri?" diye sorar şahit ise "CHP'liyim, anamdan doğduğumdan beri CHP'liyim" cevabını verir. Bu sözler üzerine dinleyici sahnesinden alkış sesleri gelir (Asal, 2003, 130-131).

Başkan S. Başol ve Başsavcı Ö. Egesel mahkemede lehte şahitlik yapılmasına müsaade etmiyorlardı. Şahit sıfatıyla gelen kişi DP aleyhinde "düşükler", "kuyruklar" ifadelerini kullanmazlarsa ifadelerinin hiçbir değeri kalmaz ve bir süre sonra gönderilirlerdi. Yani Mahkeme heyeti için önemli olan şahitlerin sanıklara yönelik suçlamalarıydı (Ekşi, 2007, 87). Şahit olarak gelenleri şöyle tarif etmek mümkündür: "Tanık sıfatını taşıyanların ise bir tek görevleri vardı. Mahkeme heyetini, bilhassa da Başkan Salim Başol ve Başsavcı Altay Ömer Egesel'i memnun etmek. Çoğu ya davetli gelmiş veya DP'ye olan kızgınlıklarından intikamı almak üzere bizzat müracaat ederek gönüllü şahitlik, daha doğrusu suçlama yolunu seçmişlerdi. Mahkeme heyeti için bunlar kıymetli insanlardı ve hemen kâtiplerin önünde yer bulmuşlardı." (Ekşi, 2005, 87). Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi mahkemede, DP ve Menderes'i kötüleyerek aleyhte şahitlik yapan kişiler dinlenmiştir. Mahkeme huzuruna çağrılan şahitler idareye kızgın olan kişiler olup şahitlerin tamamı sanıkları kötüleme üzerine konuşmuşlardır. Her şahidin kendince alacağı vardır. Bir kısmı makam mevki için yapıyordur. Bir kısmı iktidara hoş görünmek için yapıyordur. Amaçları ne olursa olsun ortak özellikleri DP nefreti üzerinedir. Sanki DP'yi ne kadar çok kötüleseler o kadar çok karşılık elde edeceklerini düşünüyorlardı. Ayrıca şahitlere şahitlikleri karşılığında ücret verilmiştir. Aldıkları ücretler ise astronomik ücretlerdi. O dönem de milletvekili maaşı aylık 1110 liraydı. Mahkeme, DP'ye mensup kişilerin 10 yıl boyunca aldıkları maaşı nereye harcadıklarına dair inceden cimbiza kadar ciddi bir araştırma yapmıştır. Ancak şahitlere şahitlikleri karşılığında tek seferde 150 bin lira verilmiştir. Dönemin Profesörleri, DP'yi karalamasının karşılığını almışlardır. DP Milletvekili Osman Kavrakoğlu bu profesörler için şu ifadeleri kullanmıştır: "Ben bunlara uydurma Profesörler diyorum (Bu darbeci

Proflara). Bunlar şahsi çıkarları için -maalesef- ilmi ayaklar altın almışlardır!..”, Prof. Ali Fuat Başgil ise “Aç yaban domuzu sürüleri gibidirler” demiştir (Gerger, 1991, 119-120).

Nitekim bu kadar çok şahidin dinlendiği mahkemede yalancı ifade verenlerde olmuştur. Duruşmada söz alan yalancı şahitlerden bazılarının yalancı olduğu tespit edilmiş ve ceza alanlar olmuştur. Yalancı şahitlerin de bazı amaçları vardı, ya DP’ye düşmandılar, nefretlerini dile getirirlerdi ya da yeni iktidara hoş görünmek için gelmişlerdi (Demirer, 1995, 357). Mesela Vatan Cephesi davasında 2 şahidin yalancı şahit yaptığı anlaşılınca tutuklanmıştır (*Dünya*, 3 Mayıs 1961, 1).

Yalancı şahitler dışında taraf değiştiren Profesörler de bulunmaktaydı. DP döneminde iktidar lehinde yazı neşreden bazı profesörler makam ve mevki karşılığında kalemlerini değiştirmişlerdir. Yani DP taraftarı olup da iktidardan düştüğü için taraf değiştirmiştir. Ali Fuat Başgil darbeden önce iktidar lehine gazeteye yazı yazan profesörün darbeden sonra aleyhte yazması üzerine bu tutumunun nedenini sorduğunda aldığı cevap şu olmuştur: “Eee n’olmuş yani? Ben kalemimi patronuma kiraya vermişim: Benim için önemli olan bana ödenen paradır” (Başgil, 2008, 173). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere iktidarın savunuculuğunu yapan bu kimseler iktidar yıkıldıktan sonra kalemlerini yeni iktidar üzerine yöneltmişlerdir.

Yüksek Adalet Divanının Başkanı ve Başsavcısı

Mahkeme tutanakları incelendiğinde Başkan Salim Başol mahkeme süresince sanıklara karşı kaba ve sert hareket etti. Duruşma sırasında Hüseyin Ortakçioğlu’na “kâfi” ve “oturun oraya” demiştir (Anayasa İhlal Davası Tutanakları, 73-74). Hasan Polakan’a “Yapma, yerine otur!” diyerek savunma yapmasına müsaade etmemiştir (Oktay, 2014, 257; Ekşi, 2005, 89). Menderes’e “Kendi çiftliğinizin ve kendi maaşınızın peşinden koşmayı bilirsiniz”, “Bizim burada boş laf dinleyecek vaktimiz yok”, “Bunları bırakın, zorlamayın kendinizi”, “Eğer ben kesin deyince kesmezseniz kestirmesini bilirim” gibi ifadeler kullanmıştır (Şen, 2011, 248). Bazılarına ise okuduğu üniversiteyi soruyor ve üniversite okumamışlarsa da dalga geçerek “Belli, belli” diyordu (Perin, 2011, 91). Mahkemeye, Salim Başol’un “Sizi buraya tıkan kuvvet böyle istedi. Ne Yapalım?” (*Öncü*, 12 Mayıs 1961, 5; Anayasa İhlal Davası Tutanakları, 60) ifadeleri damgasını

vurmuştur. Başsavcı Egesel, 10 Temmuz 1961’de mahkemenin 32. oturumunda Anayasa İhlal Davası için iddianamesini okudu. Kapsamlı ve oldukça uzun bir iddianame oldu. Başsavcı, iddianameyi okurken de Kubalı’ya sıklıkla atıflar yaptı. Başsavcı Kubalı’yı “idealist bir hoca” olarak tanımlamıştır (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.324.2; Öncü, 11 Temmuz 1961, 5). Egesel Ali Fuat Başgil’e ise “Senin yerin bu parmaklıkların arkasında, sanıklar arasında olmalıdır!” (Apuhan, 2007, 216) demiştir. İddianamesini okurken de ara ara Başgil için “yalancı, döneç, menfaatperest” demiştir (Ağaoğlu, 2018, 343).

Prof. Dr. Ali Fuat Başgil

Ali Fuat Başgil, Çankaya Köşkünde katıldığı bir yemekte Celal Bayar ve Adnan Menderes ile arasında geçen bir sohbetten dolayı mahkemeye ifade vermeye çağırılmıştır (Ağaoğlu, 1972, 115). DP’ye yakınlığı ile bilinen ve Anayasa İhlal Davasında ilk dinlenen şahit olan Ali Fuat Başgil mahkemede 104 dakika konuşuruldu (Öncü, 23 Haziran 1961, 5). Başgil, mahkemeye şahit sıfatıyla gelmeden önce ifade vermişti. Mahkeme huzurunda sorgusunu verdiğini söylemesi üzerine Başkan Salim Başol, sanıkların sorguya çekildiğini, şahitlerin de ifadesine başvurulduğunu söyleyerek durumu düzeltmiştir (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:102.320.2.). Daha şahidin konuşmasının başında, Başol’un ifadelerinden sert ve tepkili davranışları anlaşılmaktadır. Tahkikat Komisyonu ve ona yetki veren Salahiyet Kanunu hakkında konuşulmuştur. Şahit Başgil, 30 Nisan’da Çankaya Köşkü’nde katıldığı yemekte Tahkikat Komisyonu ve Salahiyet Kanunu hakkında konuşur. Tahkikat Komisyonunun Anayasaya aykırı olmadığını ancak 28 Nisan’da yürürlüğe giren Salahiyet Kanununun Anayasa sınırlarını biraz aştığını en azından hafifletilmesi gerektiğini söylemiştir. Menderes ise hangi noktadan anayasaya aykırı olduğunu sormuş ve Başgil kanunun 2. maddesinin a ve b fıkralarını okumuştur. A fıkrasına göre; “Tahkikatın selametle cereyanını temin maksadıyla her türlü neşriyatın yasak edilmesine” dair kanunu okumuştur. Demek oluyor ki Meclis müzakerelerinin de yasaklanabileceğinden bahsediliyordu. Ancak Anayasanın 20. maddesine göre: “Meclis müzakeratı alenidir ve harfiyen neşrolunur.” cevabını vermiştir (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:102.320.2; Başgil, 2008, 126). Meclis müzakerelerinin yasaklanması açıklık ilkesini zedeler. Menderes

açıklık ilkesini zedelediğini, harfi harfine kayda geçirileceğini ve Resmi Gazete’de yayınlanacağını söylemiştir. Ancak alenilik ilkesi ve kayda geçirmek birbirinden farklı şeylerdir. İlki halkın ulaşmasıdır ikincisi ise belgelemektir. Eğer müzakerelerin yayınlanması yasaklanırsa aleniyet ilkesini zedeler. Başgil, Salahiyet Kanunu’nun hukuk çerçevesi içinde düşünüldüğünde Anayasaya aykırı olmadığını ancak acemi tatbikatçılar elinde aykırı olabileceğini, anlamının tam anlaşılması gerektiğini söylemiştir (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:102.320.2). Bu konuşmalardan sonra konunun değiştiğini ve sohbetin Ankara-İstanbul olaylarına geldiğini söylemiştir. Başgil, durumun ciddiyetini Menderes’e anlatarak Bakanlar Kurulu’nun istifa etmesini ve mutedil kimselerden ılımlı bir hükümetin kurulmasını söylemiştir. Menderes ise “Eğer benim şahsım mevzubahis ise bir an tereddüt etmeksizin şimdi istifa ederim. Fakat siz zannediyor musunuz bir kabine değişmesi ile vaziyette salah hâsıl olacaktır” (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:102.320.2) cevabını vererek bu teklife yanaşmamıştır. Söze giren Bayar ülkenin sıkıntılı durumlarında hükümet değiştirmez dediğini ifade etmiştir. Şahit bu sefer Bayar ile konuşmuş ve Bayar’a öğrenci olaylarının sert bir şekilde çözülmemesini söylemiştir. Bayar’ın ciddi suç işleyenleri cezalandırmak anlamına gelen ‘tenkil’ kelimesini kullandığını söyledi (Başgil, 2008, 129-130). Şahit, Bayar’ın ‘tenkil’ ile ‘tenkit’ kelimelerini karıştırdığını düşünerek bir kere daha sormuştur. Bayar artık tenkit vaktinin geçtiğini ve tenkil ile cezalandırma vaktinin geldiğini söylemiştir (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:102.320.2).

Celal Bayar’ın kendisine “durum nedir” sorusu üzerine “tamdır” demiştir. Ancak “tamdır” kelimesini Salahiyet Kanunu için değil Tahkikat Komisyonu için kullandığını söylemiştir (Dünya, 23 Haziran 1961, 5; BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:102.320.2). Mahkeme Başkanı, kurulan Tahkikat Komisyonunun anayasaya aykırı olup olmadığını sorması üzerine Başgil, Anayasanın 177. maddesine göre kurulmasında sakınca yoktur cevabını vermiştir (Dünya, 23 Haziran 1961, 5). Anayasanın 177. maddesi okunmuştur. Buna göre: “Meclis bir madde hakkında resen malumat edinmek isterse, bir Tahkikat Encümeni kurulur yahut mevcut encümenlerden birine bu vazife verilir” (Biberoğlu, 1996, 21; Anayasa İhlal Davası Tutanakları, 760). İfadelerine devam ederek kanunun hukuki boyutlarına değinmek üzereyken Başkan araya girmiştir. Başgil’e hukuki bir görüş için çağrılmadığını söylemiştir. Konunun sadece bir kanundan ibaret olmadığını

Uşak, Topkapı, Ankara- İstanbul olaylarını kapsayan bir dava olduğunu söylemiştir (Anayasa İhlal Davası Tutanakları, 2029-2030). Başgil, Anayasaya aykırı kanun fiili ile Anayasaya tağyir fiilinin aynı şeyler olmadığını, birinin siyasi karara diğerinin ceza hükmüne girdiğini belirtmiştir. İkisinin farklı olduğunu söyleyerek açıklamak istemiştir. Ancak Başkan bir bilirkişi olarak konuşuyorsunuz demesi üzerine Başgil “Zaten kanaat sahibi olarak geliyorum” demiştir (Anayasa İhlal Davası Tutanakları, 2030). Başkan sanıklar hakkında iddianamenin olduğunu ve Anayasanın 146/1 maddesine aykırı hareketlerde bulduklarını ifade etmiştir. Başkan, iddia hakkında konuşmanın yersiz olduğunu söyleyerek Başgil için taraf tuttuğunu belirtmiştir. Ayrıca Başgil’e kanunu tam manasıyla anlamadığını ifade etmiştir (BCA, Kurum:10.9.0.0.Yer:102.320.2; Ali Fuat Başgil, MBK kararıyla emekliye sevk edilen 147 öğretim üyesi arasındadır. *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1960, 5).

Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı

Mahkemenin en dikkat çekici şahidi Hüseyin Naili Kubalı olmuştur. Kubalı’nın bu şahitliğine, Amerika’dan binlerce lira ücret ile getirilen “pahalı tanık” dramatik bir konuşma yaptı denilmektedir (Akis, 10 Haziran 1961, 19). 8 saat 20 dakika ile uzunca bir konuşma yapmıştır (Akis, 10 Haziran 1961, 19; Güryay, 1971, 398). Kubalı, DP döneminde birkaç kez görevden uzaklaştırıldığı için iktidara kızgındır. Ayrıca 1 ay boyunca derse girmesi de engellenmişti. Dolayısıyla şahitliği sadece kişisel meseleye dönüştüğü ve verdiği ifadenin tarafsızlıktan uzak olduğu iddia edilmekteydi (Naskali, 2022, 137-138). 18 Nisan’da kurulan Tahkikat Komisyonuna çağrılarak ifadesi alınmıştır. Dolayısıyla daha çok hissi mütalaa vermiştir. DP’ye olan kızgınlığını mahkemede uzunca süren konuşmaları ve ithamlarıyla gidermeye çalışmıştır. Kubalı, tüm DP’lilerin midesinde yakalandığını söyleyerek hırsızlıkla suçlamış, kin ve nefret dolu ifadeler kullanmıştır (Yıldız, 2022, 126-127). Konuşmalarında sürekli DP’yi kötüleyen ve kendisi ile aynı fikirde olmayan herkesi eleştirmiştir. Samet Ağaoğlu bu beyanların ilim değerleriyle bağdaşmayan beyanlar olduğunu söylemiştir (Ağaoğlu, 2018, 334).

Prof. Dr. Kubalı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde Esasiye Hukuk Profesörü vazifesindeydi. Şahit olarak dinlenmesine karar verilmiştir. İfadesinde Türk milletinin

Tanzimat ile başlayıp II. Meşrutiyet ile devam eden yolculuğunda 150 yıldan beri demokrasinin yerleşmesi için mücadele ettiğini söylemiştir (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1). İnönü döneminde çok partili hayat için gerekli şartlar oluşturulurken muhalefetin çirkin bir mücadeleye giriştiğini söylemiştir. 1950’de demokrasi vaadiyle iktidar olan DP, 1950 başarısını “beyaz ihtilal” olarak görmekteydi. DP’nin sonuçları “beyaz ihtilal” olarak görmesini eleştirmiştir. Ardından eleştirisi DP liderlerine ve mensuplarına çevrilmiştir. Şahit, DP önderlerinin ve milletvekillerinin “Biz Halk Partisini tasfiye ettik, artık Halk Partisi tasfiye olmuştur” (Anayasa İhlal Davası Tutanakları, 2437) cümlelerini her yerde söylemeye başladıklarını ifade etmiştir. DP’nin idaresi zamanında yapılan reformları eleştirmiştir. DP’nin iktidar olduktan sonra Atatürk devrimlerinden vazgeçerek ezanı Arapçaya çevirdiğinden başlayıp basın, adalet, üniversitenin baskı altına alınarak hak ve hürriyetlerin kısıtlandığını birer birer anlatmıştır. Ülkenin Kore’ye asker göndermesinin Meclis’ten alınan bir karar olmadığını söyleyerek eleştirmiştir. Bu yüzden hükümet tarafından “bozguncular” arasına dâhil edilmiştir. 1955’te parti içi krizde Menderes’in istifa etmemesini eleştirmiştir (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1). Ardından içtüzükte yapılan kanun değişikliğini “hukuken katmerli bir sakatlıkla malul” şeklinde eleştirmesi üzerine bakanlık emrine alınmıştır (Eroğul, 1990, 140). Devlet taraflı gazetelerde komünistlikle suçlandığını anlatmıştır. İfadelerine devam eden Kubalı, DP içinden bazı vekillerin kendisiyle temasa geçerek Menderes ile görüşmesini söylediklerini ancak her seferinde görüşmeye gitmeyeceğini söylemiştir (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1). Parti Grup toplantısında Menderes uzaklaştırma kararının yanlış olduğunu kabul etmiş ve bir müddet sonra görevi geri verilmiştir. Ancak Kubalı hükümeti eleştiren bir konuşma yapınca görevi iade edilmesine rağmen 1 ay derse girememiştir (Anayasa İhlal Davası Tutanakları, 2443).

Prof. Dr. Kubalı, DP’nin faşist bir zihniyete sahip bir diktatör olduğuna vurgu yapmıştır. DP’nin, faşist bir zihniyetle İtalya’daki Kara Gömlekliler gibi halkı bölerek Vatan Cephesini kurduğunu ifade etmiştir. Hatta Kubalı bu cepheyi “hıyaneti vataniye” olarak adlandırmıştır (Öncü, 4 Temmuz 1961, 5; BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1). Plansız ve programsız tedbirlerle milli sermayenin nasıl israf edildiğini anlatmıştır. DP’nin sadece seçmeni etkilemek için şartlar bakımından elvermeyen Erzurum’a Şeker

Fabrikası kurduğunu dahi eleştirmiştir (Burçak, 1976, 96; Anayasa İhlal Davası Tutanakları, 2440). Kubalı, anayasada yapılan kanun değişikliklerini eleştirmesi üzerine görevden uzaklaştırılmış ve bir ay ders verememiştir. Eski iktidar tarafından uzaklaştırılmasına dair kızgınlığı ifadelerine de yansımıştır. Menderes üzerinden ifadesini yoğunlaştırmış ve birtakım örnekler ve benzetmeler kullanmıştır. Kubalı, Menderes’i şöyle tarif etmiştir: “Senden ve benden daha akıllı olabilir. Amma, bir defa çıkmaza girmiştir. Kendisini çıkmaza sokmuştur. Bir hayvan var ağlaya ağlaya gider ve tuzağa tutulur. İşte Menderes de bir siyasi tuzağa tutulmuştur.” (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1). İfadelerine devam eden şahit eski iktidar tarafından sürekli izlendiğini anlatmıştır. 1954 yılından beri mektuplarının okunduğunu, telefonlarının dinlendiğini, derslerine sivil polisin girdiğini söyleyerek her an takip edildiğini anlatmıştır (Öncü, 4 Temmuz 1961, 5; *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1961, 5). Kendisine pasaport verilmediği gibi Maliye Bakanlığı tarafından döviz teklif edilmişse de bu teklifi kabul etmediğini söylemiştir. Hasan Polatkan söz almış ve 1150 liralık döviz permesinin herkesin alabileceği bir miktar olduğunu söylemiştir. Ayrıca şahidin anlattığından haberi olmadığını açıklamıştır (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1).

15 Nisan’da Tahkikat Komisyonunun kurulacağına dair haber üzerine öğrencilerine şunları söyleyerek son dersini vermiştir: “Anayasaya aykırı olduğunu bildiğimiz halde itaat edeceğiz, fakat tenkit edeceğiz. Çünkü tenkit hürriyeti demokrasinin dayandığı esaslı hürriyetlerden biridir. Bu hürriyeti bir çöpçü de kullanabilir, Reisicumhur da kullanabilir” (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1) diyerek devam ediyor “... Bir profesör vekâlet emrine alınıyor, o halde ne olacak, Hürriyeti ancak iktidar haiz, muhalefet teşkil eden vatandaşların hürriyeti kısılmışsa en olacak? Bunun cevabını ben bu kürsüden veremeyeceğim, bunun cevabını sizin takdirinize bırakıyorum” (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1) diyerek son dersini vermiştir. Aynı gün yanına gelen gazetecilerle konuşmuş ve kanunu eleştirmiştir. Bazı gazeteler bu eleştiriye basmıştır. *Demokrat İzmir* gazetesinde; “Meclisimiz bir ihtilal Meclisi değil bir teşrii organdır. Siyasi hürriyetleri ve basın hürriyetini tatil eden, mahkemelerin istiklalini ve adli teminatı bertaraf eden kanun Anayasaya aykırı olmaya mahkûmdur” (*Demokrat İzmir*, 27 Nisan 1960, 5; BCA, Kurum: 10.9.0.0. Yer:6.18.1) ifadelerinin yayımlanması üzerine

Demokrat İzmir gazetesi aynı gün hükümet emriyle toplatılmıştır (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1).

Gazeteye beyanatın yayınlanması ardından 30 Nisan'da iki sivil polis Kubalı'yı Tahkikat Komisyonuna götürmek için geldiyse de Kubalı hukuki dayanağı olmayan bir belge getirilmediği müddetçe gelmeyeceğini belirtmiştir. Birkaç seferden sonra korktuğu için gelmiyor şeklinde anlaşılması için gitmeye karar vermiştir. Komisyon odasına gittiğinde odada Ahmet Hamdi Sancar, Necmettin Önder, Vacit Asena ve Himmet Ölçmen'in bulunduğunu söylemiştir (Anayasa İhlal Davası Tutanakları, 2450). Şahide 28 Nisan'da yaşanan olaylardan haberi olup olmadığı sorulmuş Kubalı haberi olmadığını belirtmiştir (Anayasa İhlal Davası Tutanakları, 2450; BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1). Necmettin Önder, Kubalı'ya 27 Nisan'da kanuna dair eleştirilerinin siyasi mahiyette olduğunu söylerken Kubalı Teşkilatı Esasiye Hukuku okuttuğunu ve dolayısıyla dersinin siyasette bağlantısı olduğunu söylemiştir. Ayrıca Salahiyet Kanununun anayasaya aykırı olduğunu komisyonda ifade etmiştir. Bu gibi soruların ardından serbest bırakılmıştır (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1). Şahit komisyonda yaşadıklarını ayrıntısıyla mahkeme huzurunda anlatmıştır.

Kubalı, DP milletvekillerini işaret ederek şunları söylemiştir: “Hâkim Bey, hani bazı hayvanlar kurda bağıra bağıra giderlermiş ya, işte bu adamlar ihtilale böyle gittiler” söylemiştir. 27 Mayıs'ta meydana gelen ihtilalin meşruluğunu yitirdiğini söylemiştir (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1). Eski iktidar ve mensuplarını eleştirmeye devam eden Kubalı, mahkeme huzurunda “D. Parti liderleri bu memleketin ihtiyaçlarını ve demokratik rejimin manevi esasa dayandığını düşünselerdi... Bu milli mirası bir mirasyedi gibi harcamasalar, örnek bir fazilete sahip olsalar, bu memleket ne bugün ki duruma düşer ne de kendileri bu hale düşerlerdi” (BCA, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1) ifadelerini kullanmıştır. Yine bir benzetme yaparak sözlerine devam eden Kubalı, “Bir kurbağaya devlet teslim edilirse kurbağanın yapacağı ilk iş dünyayı bataklığa çevirmektir” (Akis, 10 Temmuz 1961, 19; Öncü, 4 Temmuz 1961, 5) diyerek DP iktidarını kurbağaya benzetmiştir. Bu ifadeler sanıkların bulunduğu yerden homurtulara neden olmuştur. Hatta bir ara Menderes yerinden doğrulacak gibi olduysa da partisinin grup toplantısında olmadığını hatırlamıştır (Akis, 10 Temmuz 1961, 19).

Şahit ifadesini tamamladıktan sonra Başsavcı, Kubalı'ya Salahiyet Kanununun anayasaya hangi noktalarda aykırı olduğuna dair bilgi vermesini istemiş ve kanunun bazı maddeleri okunmuştur. Ayrıca şahidin hükümet aleyhinde gazetelerde yayınlanan konuşmaları okunmuştur. Kubalı, 27 Mayıs ihtilalinin meşruluğunu yitiren bir iktidara karşı yapıldığını söylemiştir. Kubalı, DP'liler için "midelerinden yakalanmış insanlar" (*Akis*, 10 Temmuz 1961, 19; *BCA*, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1) sözlerini sarf etmiştir. Sanıklardan bazıları karşı çıkmak suretiyle söz istemişlerdir. Samet Ağaoğlu "midelerinden yakalanmış insanlar" sözüyle isim vermesini istemiştir. Kubalı isim verememiştir. Başsavcı da, Kubalı'yı teyit için midesinden yakalanan kişilere ait kaç dosya olduğunu tek tek okumuştur. Sanıklara ait 892 dosyanın olduğunu ve kimin kaç dosyası olduğunu açıklamıştır (*Akis*, 10 Temmuz 1961, 21; *BCA*, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1). Sanık Celal Yardımcı (Ağrı) şahidin bir bilirkişi, âlim gibi konuştuğunu söylerken ona cevap vermek hususunda eşit şartlar altında olmadıklarını dile getirmiştir. Sanık Burhanettin Onat ise mahkeme huzuruna hitaben bir kişinin mahkemeye ya sanık ya da davacı olarak geldiğini söylemiştir. Ancak Kubalı'nın şahit, bilirkişi, davacı gibi geldiğini söylemiştir (*Akis*, 10 Temmuz 1961, 21). Şahidin saatlerce konuşması üzerine kendisine söz hakkı verilmeyen sanık Burhanettin Onat müşkül durumunu şöyle tarif etmiştir: "Kurban olayım, beş dakika beni dinleyin ne olur. Dört saat konuştu, Amerika'dan geldi. Ben de 14 aydır buradayım. Bana 10 dakika veremez misiniz?" (*BCA*, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1). Sanıkların konuşmalarından şahidin uzun ve sürekli suçlayıcı hitapları tepkiye neden olmuştur. Sanıklardan Hüseyin Fırat da şahidin uzunca konuşmasına dayanamayarak "Biraz da biz konuşalım Reis Bey" diye haykırmıştır (Turgut, 1988, 44). Söz alan sanık Atıf Benderlioğlu, *Ulus* gazetesinde Kubalı'nın "Demokrat Parti iktidarı bunun altında ezilecek" sözlerinin olduğunu söylemiştir. Ancak Başkan Başol, böyle bir ifadenin gazetede olmadığı söylemiştir. Kubalı bu tarz ifadeler kullanmanın mizacına uygun olmadığını söylemiş ve Mahkemede *Ulus* gazetesinin tam metni okunmuştur. Bu ifadelere rastlanmamıştır (*BCA*, Kurum:10.9.0.0. Yer:103.323.1; Anayasa İhlal Davası Tutanakları, 2465). Başol, Kubalı'nın söz konusu ifadeleri kullanmadığını söyleyerek savunmuştur. Böylece tüm ifadelerin ardından Anayasa İhlal Davasının son tanığı dinlenmiş ve duruşma bitmişti (*Akis*, 10 Temmuz 1961, 21).

SONUÇ

Yassıda'da 27 Mayıs darbesinden sonra sanıkları yargılamak üzere özel yetkilere sahip sıra dışı bir mahkeme kuruldu. 14 Ekim 1960-15 Eylül 1961 tarihleri arasında görülen mahkemede 19 ayrı davada 1068 şahit dinlendi. Bu şahitlerden 31 tanesi Anayasa İhlal Davasında ifade verdi. Bu çalışmada bu davada şahitlik yapan iki bilim insanı incelendi. Anayasa İhlal Davasının ilk şahidi Anayasa Hukukçusu Prof. Ali Fuat Başgil olmuştur. Başgil'e mahkeme huzurunda komisyon ve yetki kanunu hakkında sorular sorulmuştur. Ancak Başgil'in müzakere edilen anayasal konular hakkında yargılamaya yönelik eksikliklerden söz etmesi üzerine Mahkeme yönetimi müdahalede bulundu ve Başsavcı tutuklamakla tehdit etti.

Şahitler arasında en dikkat çekici olan Anayasa Hukuk Profesörü Hüseyin Naili Kubalı olmuştur. DP karşıtı olarak bilinen Kubalı mahkemeye şahit olarak ABD'den getirilmiş ve mahkemede 8 saatten fazla süren bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında eski iktidar mensuplarını şiddetle eleştirmiş ve "midelerinden yakalanan insanlar" diyerek yolsuzlukla suçlamıştır. DP sıralarını göstererek ağır ifadeler kullanmıştır. Kubalı, son derece hissi bir konuşma yaparak DP hükümetini 14 Mayıs 1950'den başlayarak darbeye kadar geçen sürede yaptığı her hareketi eleştirmiştir.

Netice itibarıyla her iki şahidin ifadeleri Yassıda Mahkemesinde önemli bir yer etmiştir. Başgil'in DP'yi kötülemeyen ifadeleri ve DP hakkındaki beyanları mahkemenin istediği cevaplar olmazken Kubalı'nın ifadelerinde ise duymak istedikleri cevapları bulmuşlardır. Başgil'in DP iktidarı tarafından çıkarılan kanunların Anayasaya aykırı olmadığını söylemesine karşılık Kubalı ise söz konusu kanunların her bakımdan Anayasa İhlali olduğunu şiddetle savunmuştur. Her iki öğretim üyesinin sorulara verdiği cevaplarda Başgil daha ılımlı cevaplar verirken Kubalı'nın ifadeleri daha sert ve suçlayıcı olmuştur. Bu noktada birbirlerinden ayrılmaktaydılar.

KAYNAKÇA

1- Arşiv Belgeleri

Anayasa İhlal Davası Tutanakları (AİDT)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
(BCA)

2- Resmi Yayınlar ve Süreli Yayınlar

Akis

Cumhuriyet

Demokrat İzmir

Dünya

Öncü

Resmî Gazete

3- Kitaplar ve Makaleler

Ağaoğlu, S. (1967). *Arkadaşım Menderes*. Baha Matbaası.

Ağaoğlu, S. (1972). *Marmara'da bir ada*. Baha Matbaası.

Ağaoğlu, S. (2018). *Yassıada, Kayseri ve Toptaşı Cezaevi günlükleri*. Yapı Kredi Yayınları.

Akıncı, A. (2013). Türkiye'de askeri vesayetın tesisi ve demokratikleşmeye olan etkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 93-123.

Apuhan, R. Ş. (2007). *27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes*, (Editör: Âdem Kocal-Merve Nur Erdoğan). Timaş Yayınları.

Arıkan, M. (2015). 27 Mayıs Anayasayı İhlal Davası İddianamesi üzerine bazı tespit ve düşünceler. *Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları*, C.XVII, 74-84.

Asal, T. (2003). *Güneş Batmadı (Müvekkilim Adnan Menderes ve Yassıada)*, Selis Kitaplar.

Başgil, A. F. (1976). *27 Mayıs ihtilali ve sebepleri görüp yaşadıklarım*. Yağmur Yayınevi.

Biberoğlu, M. K. (1996). *Yassıada kararları ve tahkikat komisyonunun bilinmeyen gerçekleri*. Demokratlar Kulübü Yayınları No: 10.

Burçak, R. S. (1976). *Yassıada ve öncesi*. Çam Matbaası.

Demirer, M. A. (1995). *Yassıada 6/7 Eylül Davası*. Bağlam Yayınları.

Demir, Ş. (2016). 27 Mayıs askeri darbesi DP dönemi asker – iktidar ilişkileri. *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, 2, 116-129.

- Demir, Ş. (2019). Modern Türkiye’de siyasal yaşam ve demokrasi (1938-2019). *Modern Türkiye Tarihi*, (Editör Ahmet Şimşek). Vadi Grup Basım, ss. 175-210.
- Ekşi, R. (2005). *Yassıada çılgılığı (27 Mayıs darbesi ve idam edilen Hasan Polatkan’ın savunması)*. Kızılelma Yayıncılık.
- Erer, T. (1965). *Yassıada ve sonrası*. C.I-II. Rek-Tur Kitap Servisi.
- Eroğul, C. (1990). *Demokrat Parti tarihi ve ideolojisi*. İmge Kitabevi.
- Gerger, M. E. (1991). *Bütün yönleriyle İnönü-Menderes mücadelesi ve Demirkırat Oyunu*. Akbel Yayınları.
- Gürsoy Naskali, E. (2022). Davanın anayasa hukuku bakımından tetkiki. (Hazırlayan: Emine Gürsoy Naskali). *Darağacındaki İstiklal Madalyası 27 Mayıs darbesi*, İlbey Matbaa, ss. 101-181.
- Güryay, T. (1971). *Bir iktidar yargılanıyor*. Cem Yayınevi.
- Karal, E. Z. (1960). *27 Mayıs inkılabının sebepleri ve oluşu*. Milli Eğitim Basımevi.
- Kıvılcımlı, H. (1970). *27 Mayıs ve Yön Hareketinin sınıfsal eleştirisi*. Ant Yayınları.
- Oktay, H. E. (2012). *Türk tarihinin kayıp yılları Adnan Menderes nasıl öldürüldü?* Akis Kitap.
- Oktay, H. E. (2014). *Yassıada Menderes’in gözyaşları*. Akis Kitap.
- Ortaylı, İ. & Küçükkaya, İ. (2020). *Cumhuriyetin ilk yüz yılı 1923-2023*, Kronik Kitap.
- Perin, M. (2011). *Zindana tıklan iktidar (27 Mayıs ve Yassıada günleri)*. Doğan Kitap.
- Şen, E. (2011). *Bir yiğit vardı*. Yitik Hazine Yayınları.
- Turgut, H. (1988). *Menderes, Zorlu ve Polatkan’ın kendi el yazıları ile yaptırılmayan savunmalar*. ABD Ajansı Yayınları.
- Yıldız, T. N. (2022). *Yassıada Mahkemesi: Anayasa ihlal davasında yargılanan dört kişi*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Siirt Üniversitesi.